

Dedovanje in pravo EU

dr. Viktorija Žnidaršič Skubic¹

1. Uvodno

Zvse večjo mobilnostjo ljudi in kapitala, še posebej znotraj EU, se je v vse večji meri pričelo izpostavljanje tudi vprašanje t. i. evropskega dednega prava. Težave, povezane z internacionalnim dedovanjem, ki nastopijo potem, ko umre oseba, ki je npr. državljan ene države, premoženje je imela v neki drugi državi (ali celo v več državah), stalno prebivališče pa lahko celo v tretji državi, so namreč v praksi zelo velike. Ne samo, da istovrstna dednopravna vprašanja različne države (tudi znotraj EU) rešujejo zelo različno, tudi kolizijska pravila različnih držav so zelo različna oziroma neenotna. Zato ni čudno, da je EU že pred časom ugotovila, da takšno stanje dela silo temeljnim postulatom prostega pretoka ljudi, blaga, storitev in kapitala ter pričela z aktivnostmi za sprejem direktive, ki bi poenotila kolizijske norme in tudi nekatera druga pravila na področju dedovanja. Prizadevanja EU na tem področju bodo predstavljena v nadaljevanju, najprej pa sledi predstavitev veljavne ureditve mednarodnega zasebnega prava na področju dedovanja.

¹ Docentka na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

2. Slovenska (nacionalna) ureditev mednarodnega zasebnega prava na področju dedovanja²

V Sloveniji ureja področje mednarodnega zasebnega prava Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (ZMZPP).³ Kot je opredeljeno v njegovem prvem členu, zakon vsebuje pravila o določanju prava, ki ga je treba uporabiti za osebna, družinska, delovno-socialna, premoženjska in druga civilnopravna razmerja z mednarodnim elementom. Zakon vsebuje tudi pravila o pristojnosti sodišč in drugih organov Republike Slovenije za obravnavanje navedenih razmerij ter pravila postopka in pravila za priznanje in izvršitev tujih sodnih in arbitražnih odločb ter odločb drugih organov.

V primerjalnem mednarodnem zasebnem pravu sta pri določanju merodajnega prava za dednopravna razmerja uveljavljeni dve temeljni usmeritvi.⁴ V skladu s prvo se za zapuščino uporablja eno pravo, ne glede na to, da se zapuščina ali dediči nahajajo v različnih državah. Gre za t. i. načelo enotne dediščine. Uporaba tega načela pomeni, da se za celotno dediščino uporabi personalno pravo zapustnika. Druga usmeritev pa zagovarja koncept t. i. deljene dediščine. Tu ne gre za to, da bi se zagovarjalo stališče, da se za različne dele dediščine uporabi različno pravo, ampak predvsem za to, da se v končni posledici lahko uveljavi načelo, da se za nepremičnine vedno uporabi pravo tiste države, v kateri se le-te nahajajo.

2.1. Dedovanje na podlagi zakona

Za dedovanje na podlagi zakona je temeljna navezna okoliščina *lex nationalis* zapustnika. Čas, ki je odločilen za presojo, je čas zapustnikove smrti. Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku tako določa, da je za dedovanje treba uporabiti pravo države, katere državljan je bil zapustnik ob smrti (člen 32/1 ZMZPP). V primeru, da je imel zapustnik v času svojega življenja več državljanstev, se upošteva le državljanstvo, ki ga je imel zapustnik v trenutku smrti.

Če je zapustnik oseba brez državljanstva (apatrid), ali pa njegovega državljanstva ni mogoče ugotoviti, se uporabi pravo njegovega stalnega prebivališča (člen 11/1 ZMZPP). Kadar ni mogoče uporabiti *lex nationalis* in tudi ne *lex domicilii*, se uporabi pravo njegovega začasnega prebivališča (člen 11/2 ZMZPP). Samo v primeru, ko ni mogoče uporabiti niti zadnje omenjene navezne okoliščine, se uporabi *lex fori*, to je pravo Republike Slovenije (člen 11/3 ZMZPP).

² Geč Korošec M., str. 99-108.

³ Ur. l. RS, št. 56/99.

⁴ Gl. Junker A., str. 487; Geč Korošec M., str. 99 - 100.

V primerih, ko gre za dedovanje po zapustniku, ki je imel v trenutku smrti, poleg slovenskega, še kakšno drugo državljanstvo, se šteje, da je imel samo slovensko državljanstvo (člen 10/1 ZMZPP). Če pa zapustnik nima državljanstva Republike Slovenije, ima pa dvoje ali več tujih državljanstev, se šteje, da ima državljanstvo tiste države, katere državljan je in v kateri ima tudi stalno prebivališče (člen 10/2 ZMZPP). V primeru, da ni mogoče uporabiti nobene od naveznih okoliščin, se šteje, da ima državljanstvo tiste države, katere državljan je in s katero je v najtesnejši zvezi.

Pogoji za dedovanje se presojajo po 1. odstavku 32. člena Zakona o mednarodnem zasebnem pravu in postopku.⁵ Temeljni pogoj za uvedbo dedovanja je smrt zapustnika oziroma razglasitev pogrešanca za mrtvega. Za razglasitev pogrešanca za mrtvega se uporabi pravo države, katere državljan je bil takrat, ko je bil pogrešan (16. člen ZMZPP). Sodišče Republike Slovenije ima izključno pristojnost za razglasitev pogrešanega slovenskega državljana za mrtvega in sicer ne glede na to, kje je imel stalno prebivališče (člen 78/1 ZMZPP). Pred sodiščem Republike Slovenije se sme, po pravu Republike Slovenije, dokazovati smrt tujega državljana, ki je umrl na ozemlju Republike Slovenije (člen 78/2 ZMZPP).

2.2. Dedovanje na podlagi oporoke

Temeljna pravila za dedovanje na podlagi oporoke so enaka, kot pri dedovanju na podlagi zakona. To pomeni, da se v načelu uporabi pravo države, katere državljan je bil zapustnik ob smrti. Posebna pravila pa veljajo glede oblike oporoke. Tu se je uveljavilo t. i. načelo *in favorem testamenti*, katerega namen je v tem, da se zapustnikova poslednja volja poskuša izvršiti, če je to le mogoče.⁶ Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku je ravno iz tega razloga sprejel več možnih alternativnih rešitev, ki naj se uporabijo z namenom, da oporoka, če je le mogoče, ostane v veljavi (33. člen ZMZPP).⁷ Oporoka je tako glede oblike veljavna, če je veljavna po enem izmed naslednjih pravnih redov:

- po pravu kraja, kjer je bila oporoka sestavljena,
- po pravu države, katere državljan je bil oporočitelj, bodisi ob oporočnem razpolaganju bodisi ob smrti,
- po pravu oporočiteljevega stalnega prebivališča, bodisi ob oporočnem razpolaganju bodisi ob smrti;
- po pravu oporočiteljevega začasnega prebivališča, bodisi ob oporočnem razpolaganju bodisi ob smrti;

⁵ Gl. Geč Korošec M., str. 102.

⁶ Gl. Geč Korošec M., str. 104.

⁷ Določba tega člena je povzeta po Konvenciji o uporabi zakona za oblike oporočnih razpolaganj, Haag, 1961. Popolneje Ilešič M., Polajnar Pavčnik A., Wedam Lukić D., str. 62.

- po pravu Republike Slovenije;
- za nepremičnine tudi po pravu kraja, kjer je nepremičnina.

Tudi pri ureditvi preklica oporoke se je uveljavilo načelo *in favorem testamenti*. Preklic oporoke je namreč veljaven, če je bila oporoکا preklicana po kateremkoli pravu, po katerem je bila veljavna (člen 33/2).

2.3. Oporočna sposobnost

Oporočna sposobnost oporočitelja se presoja po pravu države, katere državljanstvo je imel oporočitelj ob sestavi oporoke (člen 32/2 ZMZPP). Sprememba državljanstva oporočitelja po sestavi oporoke ne vpliva na veljavnost oporoke, kar zopet potrjuje spoštovanje načela *in favorem testamenti*.⁸

2.4. Pristojnost sodišč (in drugih organov) v primeru dedovanja nepremičnin in premičnin

336 Za obravnavo nepremične zapuščine slovenskega državljana je izključno pristojno sodišče Republike Slovenije, če se zapuščina nahaja v Republiki Sloveniji (člen 79/1 ZMZPP). V primeru, da se nepremična zapuščina slovenskega državljana nahaja v tujini, je sodišče Republike Slovenije pristojno le, če po pravu države, v kateri so nepremičnine, ni pristojen njen organ (člen 79/2 ZMZPP). Sodišče Republike Slovenije je pristojno za obravnavo premične zapuščine slovenskega državljana, če so premičnine na ozemlju Republike Slovenije ali če po pravu države, v kateri so premičnine, ni pristojen njen organ oziroma če ta organ noče obravnavati zapuščine (člen 79/3). Navedena pravila se nanašajo tudi na pristojnosti v sporih iz dednopravnih razmerij in v sporih o terjatvah upnikov nasproti zapuščini.

V primeru, da je zapustnik tujec in se njegova nepremična zapuščina nahaja v Republiki Sloveniji, je podana izključna pristojnost sodišča Republike Slovenije (člen 80/1 ZMZPP). Za obravnavo premične zapuščine tujega državljana, ki je v Republiki Sloveniji, je pristojno sodišče Republike Slovenije, razen če v zapustnikovi državi sodišče ni pristojno za obravnavo premičnega premoženja slovenskih državljanov (člen 80/2 ZMZPP). Predstavljena pravila se nanašajo tudi na pristojnost v sporih iz dednopravnih razmerij in v sporih o terjatvah upnikov glede zapuščine. V primeru, da pristojnost slovenskega sodišča za obravnavo zapuščine tujega državljana ni podana, lahko slovensko sodišče kljub temu odredi ukrepe za zavarovanje zapuščine in za varstvo pravic do zapuščine, ki je v Republiki Sloveniji (člen 80/4 ZMZPP).

⁸ Geč Korošec M., str. 107.

Izključna pristojnost slovenskega sodišča je podana tudi tedaj, ko se obravnava nepremično zapuščino osebe brez državljanstva, osebe, katere državljanstva ni mogoče ugotoviti oziroma osebe s statusom begunca. Temeljni pogoj je, da se nepremičnine iz zapuščine nahajajo v Republiki Sloveniji (člen 81/1 ZMZPP). Za obravnavo premične zapuščine navedenih oseb je pristojno sodišče Republike Slovenije, če se zapuščina nahaja v Republiki Sloveniji ali pa je imel zapustnik ob smrti v njej stalno prebivališče. Predstavljena pravila veljajo tudi za pristojnost v sporih iz dednopravnih razmerij in v sporih o terjatvah upnikov glede zapuščine. V primeru, da zapustnik ni imel stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji, se smiselno uporabljajo določbe, ki veljajo za obravnavo zapuščine tujega državljana, pri čemer je s tujo državo mišljena država, v kateri je imel zapustnik ob smrti stalno prebivališče (člen 81/4 ZMZPP).

3. Evropsko (mednarodno zasebno) dedno pravo

3.1. Pravo EU in dedovanje

Dednopravno področje je že kar nekaj časa, predvsem pa v zadnjem obdobju, predmet izrazitega zanimanja strokovne javnosti v EU. V okviru prava EU se namreč odvija veliko dejavnosti, različnih projektov, raziskav na temo dednega prava, katerih temeljni namen je izboljšanje obstoječega stanja na tem področju. Okvir raziskav predstavljajo predvsem države članice EU, ambicije po urejanju problematike pa segajo tudi zunaj njihovih meja. Podobna ugotovitev, kot velja za primer harmonizacije družinskega prava,⁹ velja tudi za področje dedovanja. V okviru EU, vsaj zaenkrat, še ne moremo govoriti o evropskem substančnem (vsebinskem) dednem pravu, vendarle pa, za razliko od področja družinskega prava, tu ne moremo govoriti niti o evropskem mednarodnem dednem pravu.

Glede zadnje ugotovitve pa je vendarle treba poudariti, da se stanje zelo hitro spreminja; kot bo razvidno iz nadaljnje predstavitve, lahko v kratkem pričakujemo evropsko zakonodajo tudi na tem področju. Njeni temelji se postavljajo že nekaj let in zelo intenzivno tudi v zadnjem času (leto 2008). Ves čas je v razmišljanja o pripravi (zavezujočega) evropskega dokumenta vključena tudi pravna teorija. Del teorije pripravo takega dokumenta v celoti ali vsaj deloma podpira, del pa ji nasprotuje oziroma opozarja na pasti in poenostavitve, ki jih harmonizacija nujno prinaša s seboj.¹⁰

⁹ Natančneje gl.: Žnidaršič V., str. 153-164.

¹⁰ Gl. Bajons E. M., str. 465 – 487.

3.1.1. Raziskava kolizijskih pravil (v nekaterih) članicah EU v delu, ki se nanaša na vprašanje dedovanja¹¹

Ena pomembnejših in v strokovni javnosti zelo odmevnih raziskav v okviru EU je bila opravljena leta 2002. Opravil jo je, po naročilu Evropske komisije, nemški Inštitut za notariat. Raziskava je bila temelj, na katerega se je naslonila komisija pri svojem nadaljnjem delu na tem področju, zlasti pri pripravi t. i. zelene knjige o dedovanju.¹² Raziskava rabi tudi pri pripravi Bruselj III/IV Uredbe o zadevah premoženjskega režima in dediščin.¹³

V temeljnih izhodiščih raziskave se izpostavlja dejstvo, da se je v okviru EU, zlasti v zadnjem času, izrazito zaostriło vprašanje obravnavanja premoženja posameznika, ki ga ima v različnih državah članicah. Razpršenost premoženja se iz leta v leto povečuje, svoj prispevek k omenjeni tendenci je prinesla tudi zadnja širitev EU. V vsakodnevem pravnem prometu, zlasti pa v primerih dedovanja, takšno stanje povzroča nemalo težav. Govorimo o problematiki t. i. internacionalnega (mednarodnega) dedovanja. Različne nacionalne ureditve, predvsem pa nepoenotena kolizijska pravila oziroma pravila mednarodnega zasebnega prava posameznih držav članic, že »delajo silo« temeljnim postulatoma EU: prostemu pretoku ljudi, blaga, storitev in kapitala.

Pomembnost, ki se pripisuje fenomenu t. i. *cross-border estates* (»čezmejnega premoženja«) se utemeljuje z naslednjimi ugotovitvami:

1. prebivalstvo posameznih držav članic EU tvori veliko število (ali pa velik procent) prebivalcev, ki so državljani neke druge države članice EU;¹⁴
2. v posameznih državah je zaznati obraten problem: to je, da veliko število državljanov te države živi v neki drugi državi članici;¹⁵
3. veliko državljanov posamezne države EU ima premoženje: bančne račune ali pa nepremičnine v drugi državi članici EU.¹⁶

Raziskava ponuja nekatere predloge za razrešitev problemov, ki jih predstavljeno stanje sproža v vsakodnevni (sodni in siceršnji) praksi. Raziskovalci so prišli do sklepa, da ni smiselno, da bi prišlo do harmonizacije pravil o jurisdikciji in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb (in ostalih odločitev) v dednih zadevah, če ne bi bila hkrati poenote-

¹¹ Deutsches Notarinstitut, str. 17 - 167.

¹² Gl. Tenreiro M., str. 349.

¹³ Gl. Pintens W., str. 1600.

¹⁴ Navajajo se podatki, da je v Nemčiji kar 1.8 milijona prebivalcev državljanov drugih držav članic EU, medtem, ko je v Luxemburgu takšnih kar 20 %. Gl. Tenreiro M., str. 20.

¹⁵ Primer takšne države je Italija: več kot milijon Italijanov živi v neki drugi državi članici EU. Na Irskem pa je takšnih državljanov kar 11,7 %. Ibidem.

¹⁶ Po oceni nemških bank naj bi imelo približno milijon Nemcev nepremičnine v drugih državah članicah EU. Podobne številčne ocene obstajajo tudi za angleške in nizozemske državljane. Ibidem.

na oziroma usklajena tudi kolizijska pravila posameznih držav.¹⁷ Vsebinsko so se zavzeli za rešitve, ki bodo, na kratko, predstavljene v nadaljevanju.¹⁸

3.1.1.1. Pristojnost, priznavanje in izvrševanje sodnih (in ostalih) odločb oziroma odločitev

Pristojnost odločanja v dednih zadevah (tako glede odločanja o dedovanju premoženja, kot nepremičnin) naj bi imelo sodišče posameznikovega zadnjega običajnega prebivališča. Pristojno naj bi bilo tudi sodišče države, v kateri se nahaja zapustnikovo nepremično premoženje, vendar le pod pogojem, da *lex rei sitae* zahteva izdajo nacionalnega potrdila o dedovanju oziroma izdajo nacionalnega sklepa o dedovanju. Tudi v tem primeru pa bi bilo sodišče države, v kateri se nahaja zapustnikova nepremičnina, pristojno le tedaj, ko bi uporabilo enako pravo, kot je pravo države zapustnikovega zadnjega stalnega prebivališča.

Ko bi bila kolizijska pravila držav članic harmonizirana, bi se lahko pristopilo k oblikovanju dodatnih temeljev za določitev pristojnosti sodišč: zlasti v primeru pravnega postopka oziroma za primere, ko bi se zainteresirane stranke o pristojnem sodišču dogovorile.

V primeru harmonizacije kolizijskih pravil posameznih držav članic EU bi lahko veljalo, da so odločitve sodišč, ne glede na to, v kateri državi članici so bile sprejete, priznane brez revizije glede vsebine oziroma prava, ki naj se uporabi (izjema je le kriterij, ki je omenjen v 34. členu Bruselj I uredbe in 15. členu Bruselj II uredbe).¹⁹

3.1.1.2. Pravo, ki naj se uporabi v dednih zadevah

Raziskava je pokazala, da je nujno, da se kolizijska pravila, ki se nanašajo na vprašanja dedovanja v državah članicah EU, harmonizirajo istočasno s pravili o pristojnosti in priznavanju (sodnih) odločb.

Raziskovalci predlagajo, naj bi se uporabilo za vprašanja dedovanja premoženja zapustnika v celoti (tako za njegovo premoženje, kot tudi nepremično premoženje) pravo države, v kateri je zapustnik imel poslednje običajno prebivališče.²⁰ Oporočitelj pa naj bi imel možnost, da določi, da se za dedovanje po njem uporabi bodisi pravo njegove

¹⁷ Nedvomno jih je k takšnemu zaključku napeljala tudi dokaj neuspešna tovrstna pot harmonizacije pravil na družinskopravnem področju. Natančneje Žnidaršič V., str. 153-164.

¹⁸ Na tem mestu velja opozoriti na kritike nekaterih avtorjev, ki dvomijo v to, da je 65. člen pogodbe o ES zadostna pravna podlaga, ki bi omogočala tako velik projekt, kot je harmonizacija mednarodnega zasebnega prava na področju dedovanja v članicah EU. Gl. Gaudemet Tallon H., str. 446.

¹⁹ Gl. Uredba Sveta št. 1347/2000 ter Uredba (ES) št. 2201/2003, spletna stran na internetu: <http://europa.eu.int>, 27. 7. 2005.

²⁰ Nekateri avtorji opozarjajo na nesprejemljivost takšne rešitve v določenih konkretnih primerih. Gl. Tenreiro M., str. 351. Drugače Hayton D., str. 363 - 364 ter Pajor T., str. 373 - 374.

nacionalnosti bodisi pravo njegovega zadnjega običajnega prebivališča.²¹ Oboje naj bi bilo mogoče tako v času opravljene izbire (času pisanja oporoke) ali pa tudi v času zapustnikove smrti. V primeru skupne oporoke ali dedne pogodbe se lahko uporabi nacionalno pravo oziroma pravo zadnjega običajnega prebivališča le ene od (pogodbениh) strank. Glede vprašanj izpolnjevanja obličnostnih zahtev pri pisanju oporoke, raziskovalci napotujejo na Haaško konvencijo o mednarodnem zasebnem pravu,²² ki se nanaša na obliko oporočnega razpolaganja.

Raziskovalci opozarjajo, da bi se morala predstavljena kolizijska pravila, če bi želeli, da bi bila v resnici učinkovita, uporabljati univerzalno, torej tudi v odnosu do držav, ki niso članice EU.

3.1.1.3. Enotno evropsko potrdilo o dedovanju in potrdilo o izvršitelju oporoke²³

Za lažje dokazovanje pravno veljavnega prehoda zapuščine na pravne naslednike zapustnika raziskovalci predlagajo uvedbo posebnega instrumenta, t. i. enotnega evropskega potrdila o dedovanju oziroma evropskega potrdila o izvršitelju oporoke. Potrdila naj bi bila sprejeta v vseh državah članicah EU kot zadosten dokaz za to, da ima posameznik status dediča in da ima pravico razpolagati s podedovanim oziroma zapustnikovim premoženjem.²⁴

Potrdila bi izdajala sodišča oziroma notarji države kjer je imel umrli zadnje stalno prebivališče. Za ta namen bi sodišča oziroma notarji praviloma uporabljali svoje nacionalno dedno pravo; tu bi bila povezava med pravom, ki naj se v konkretnem primeru uporabi, ter pristojnostjo.

Uveljavila naj bi se pravna domneva, da je oseba, ki je navedena v konkretnem potrdilu, dedič oziroma izvršitelj oporoke. Na ta način naj bi se domnevalo, da je upravičena razpolagati s podedovanim oziroma zapustnikovim premoženjem brez omejitev, razen seveda tistih, ki bi bile kot takšne izrecno opredeljene v potrdilu. Kot velja za vsako pravno domnevo, se tudi ta lahko (v posebnem sodnem postopku) izpodbjije, če se dokaže nasprotno.

²¹ Na poseben pomen dovoljevanja izbire prava, po katerem naj se presoja dedovanje, ki naj bi jo opravil sam zapustnik oziroma oporočitelj opozarja Davi. Gl. Davi A., str. 387 – 411. Bouckaert opozarja na pomen izrecnosti takšne izjave v oporoki. Gl. Bouckaert F., str. 422.

²² Gl. internetni naslov http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/lk_hague_sl.htm, 6. 6. 2008.

²³ Natančneje o problematiki: Mathijs ten Wolde H., str. 503 – 514 ter Revillard M., str. 519 – 531.

²⁴ Seveda je slednje mogoče le v primeru, da bi v resnici prišlo do uskladitve oziroma harmonizacije kolizijskih pravil držav članic EU.

Predlagano enotno potrdilo naj bi bilo zadosten dokaz oziroma pravna podlaga za zemljiško knjigo oziroma preostale javne registre, da bi lahko opravili vse potrebne vpise oziroma vpisali dediča kot novega lastnika stvari iz zapuščine. Prav tako naj bi bile varovane dobroverne tretje osebe, ki bi zaupale v pravilnost podatkov v izdanem potrdilu o dedovanju in na ta način sklepale pravne posle glede dediščine oziroma z dedičem ali izvršiteljem oporoke.

3.1.1.4. Evropski register oporok

Enoten sistem centralnih nacionalnih registrov v Evropi bi bil, po mnenju izvajalcev predstavljene raziskave, zelo koristen za primere t. i. internacionalnega dedovanja.²⁵ Na ta način bi se močno olajšalo iskanje obstoječih oporok posameznega zapustnika.

3.1.1.5. Harmonizacija materialnega dednega prava

Raziskovalci so prišli do spoznanja, da harmonizacija, kaj šele unifikacija substančnega dednega prava, praktično ni mogoča oziroma izvedljiva. Prav tako pa so prepričani, da unifikacija ni niti potrebna oziroma zaželena. Vsaka država članica EU ima namreč svojo pravno tradicijo, svoje posebnosti in svoje družbene vrednote, ki jih varuje. Še zlasti to velja za področje družinskih, sorodstvenih vezi oziroma zakonske zveze, kar pa se nedvomno odločilno odraža tudi v posameznih nacionalnih ureditvah dedovanja. Kot tipičen primer raznolike ureditve se navaja ureditev vprašanja dedne ne vrednosti in nujnega deleža.

Glede na predstavljene ugotovitve raziskovalci menijo, da lahko probleme, ki se pojavljajo pri t. i. internacionalnem dedovanju v praksi, razrešimo oziroma se jim izognemo s harmonizacijo kolizijskih pravil oziroma pravil mednarodnega zasebnega prava. Kljub temu pa menijo, da bi bila objava vsebine materialnega oziroma substančnega dednega prava vsake od držav članic EU na internetu zelo dobrodošla. Pri tem bi morala biti podana zagotovila, da je objavljena verzija avtentična, objavil in ažuriral naj bi jo pristojen organ nacionalnega ministrstva za pravosodje, dostopna pa bi morala biti preko ustreznega portala EU.

3.1.2. Zelena knjiga o dedovanju in oporokah²⁶

Evropska komisija je zeleno knjigo o vprašanju zakonitega in oporočnega dedovanja, v primerih, ko gre za razmerja z mednarodnim elementom, objavila dne 1. 3. 2005. Od takrat dalje, do 30. 9. 2005, je bilo vprašanje internacionalnega dedovanja odprto za širšo javno in strokovno debato: zlasti v smislu odzivov na izhodišča, razmišljanja, dvome in vprašanja ter predloge, ki jih v zeleni knjigi predstavlja komisija. Sledilo je nadaljnje delo komisije, ki naj bi v letu 2007 prineslo zakonski predlog (predlog uredbe) za to področje, vendar v času zaključka pisanja tega prispevka (julij 2008) slednjega še vedno ni bilo.

²⁵ Gl. Convention on the Establishment of a Scheme of Registration of Wills, spletna stran na internetu: <http://conventions.coe.int.>, 29. 7. 2005.

²⁶ Gl. spletna stran na internetu: <http://europa.eu.int/eur-lex>, 25. 8. 2005.

Evropska komisija obravnava problematiko v petih vsebinskih sklopih:

1. kolizijska pravila oziroma pravila mednarodnega zasebnega prava;
2. pravila o določitvi pristojnosti;
3. pravila o priznavanju in izvrševanju sodnih (in ostalih) odločb (oziroma aktov);
4. dokazilo o statusu dediča oziroma t. i. evropsko potrdilo o dedovanju;
5. registracija oporok.

1) Kolizijska pravila

Komisija ugotavlja, da je harmonizacija na področju dedovanja postala nujna oziroma ena prednostnih nalog, katere se je treba nemudoma lotiti. Ob tem pa se poudarja, da mora biti rešitev, poleg tega, da bo premišljena in utemeljena, tudi univerzalno sprejemljiva. Ureditev, ki bi pomenila zgolj reševanje problematike znotraj EU, bi bila preveč parcialna in bi celotno problematiko odprla vsakokrat na novo v trenutku, ko bi se pojavil relevanten element iz države, ki ni članica EU.

Na začetku se izpostavlja problem definiranja vsebin, ki bodo z bodočo ureditvijo zajete oziroma z opredelitvijo, kaj vse bo pojem dednega prava sploh pokrival. Različni nacionalni sistemi namreč v okvir dedovanja uvrščajo nekoliko različne vsebine. Zatem bo treba določiti eno ali več naveznih okoliščin, ki naj odločajo o tem, katero pravo bo uporabljivo v konkretnem primeru. Tu pa se pojavlja cela množica vprašanj, na katera bo treba najti primerne odgovore. Različne ureditve namreč podobna vprašanja obravnavajo povsem različno.

Če vzamemo kot primer ureditev nujnega deleža, lahko ugotovimo, da je problem že v tem, da sicer večina držav, članic EU, preko navedenega instituta ščiti bližnje sorodnike umrle osebe v primeru, da jih zapustnik želi z oporoko v celoti prezreti, ne pa prav vse. Prav tako urejujejo države, ki institut nujnega deleža poznajo, na zelo različne načine. Postavlja se vprašanje, ali naj se ta institut uporabi tudi v primeru, ko ga sicer pravo, na katerega odkazujejo kolizijske norme v konkretnem primeru, ne pozna ali pa ga ureja drugače. Če je odgovor da, je seveda veliko vprašanje na kakšen način bi se to lahko izvedlo.²⁷

2) Pravila o določitvi pristojnosti

Države članice EU upoštevajo zelo različne kriterije glede določitve pristojnega sodišča oziroma organa, ki naj odloča o dedovanju v konkretnem primeru. V nekaterih je odločilna okoliščina zadnjega stalnega prebivališča umrle osebe, v drugih stalno prebivališče osebe, ki dedičino zahteva ali pa tudi kraj, kjer se določena vrsta zapuščine nahaja. Po mnenju komisije morajo biti na tem mestu upoštevani tako interesi domnevnih dedi-

²⁷ Ostali problemi, na katere opozarja komisija, se nanašajo na naslednja vprašanja: vprašanje veljavnosti oporoke, komorience, izbire prava, ki naj se uporabi za dedovanje, oblikovanje sklada, *renvoi* ter predhodnih vprašanj. Natančneje gl. Zelena knjiga, <http://europa.eu.int/eur-lex>, 25. 8. 2005, str. 4 – 7.

čev, ki včasih živijo v različnih državah, kot tudi interesi posameznih držav, na območju katerih se premoženje zapustnika nahaja. Ena od predlaganih možnosti je določitev pristojnosti enega sodišča, ne glede na to, ali gre v konkretnem primeru za dedovanje premičnega ali nepremičnega premoženja. Glede na ta predlog pa bi bila lahko sprejeta bolj fleksibilna rešitev pri ureditvi problematike uporabljivega prava.²⁸ Vprašanje pa je, ali predvideti enaka pravila, kot za določitev sodne pristojnosti, tudi za pristojnost notarjev oziroma drugih upravnih organov, ki se (na različne načine, v različnih fazah) vključujejo v odločanje v zapuščinskem postopku. Komisija predlaga naj bi se v takšnih primerih, ko dediči ne bi prebivali na območju pristojnega sodišča, slednji smeli posluževati tudi uslug notarjev oziroma upravnih organov, ki so jim bližje.

3) Pravila o priznavanju in izvrševanju sodnih (in ostalih) odločb (oziroma aktov)

Komisija ugotavlja, da je ena temeljnih nalog bodoče zakonodaje EU poenostavitev postopkov priznavanja in izvrševanja odločb oziroma dokumentov, ki dediču priznavajo njegove dedne pravice. Ugotavlja se, da bo v primeru harmonizacije kolizijskih pravil in pravil o pristojnosti, prišlo do visoke stopnje medsebojnega zaupanja med državami članicami EU. Na ta način naj bi prišlo do potrebe, da se obdržijo zgolj določena, ne preveč stroga merila za priznavanje in izvrševanje sodnih odločb (in ostalih pravnih aktov – na primer notarskih) iz drugih držav članic. Opozarja pa se, da v primeru, da bi katera od držav ohranila pogoje, pod katerimi bi lahko priznanje in izvršitev tuje sodne odločbe zavrnila, to moralo veljati za vse države članice.

4) Dokazilo o statusu dediča oziroma t. i. evropsko potrdilo o dedovanju

Različne države članice EU izdajajo različne odločbe oziroma potrdila (izkaze) o tem, da je neka oseba dedič. Komisija ugotavlja, da je za vsakega dediča zelo pomembno, da čim hitreje in nemoteno pridobi pravice, ki mu na podlagi dedovanja pripadajo oziroma, da prevzame posest nad stvarmi, ki sestavljajo zapuščino brez nepotrebnih nadaljnjih formalnosti in zapletov. S harmonizacijo kolizijskih pravil bi lahko prišlo tudi do ureditve posebnega potrdila, ki bi imel enotne učinke oziroma bi veljal v vseh državah članicah EU. Vprašanje, ki ga bo treba v prihodnje razrešiti, pa je, kakšni naj bodo pogoji za njegovo izdajo, kaj naj potrdilo vsebuje ter kakšne naj bodo njegove pravne posledice.

5) Registracija oporok

Komisija je ugotovila, da je iskanje oporoke, še posebej v primeru, ko gre za oporoko, ki je bila napravljena v tuji državi, praktično nepremagljiva ovira za potencialnega dediča. Zato se razmišlja o različnih načinih, ki bi lahko rešili ali pa vsaj omilili predstavljeno problematiko. Postavlja se vprašanje, ali naj gre za centraliziran register oporok znotraj EU, ali naj bodo takšni registri znotraj vsake države članice in podobno.

²⁸ Natančneje ibidem, str. 8.

4. Zaključek

Pridružujem se mnenju posameznih avtorjev, ki opozarjajo na dejstvo, da pri tako velikem projektu, kot je harmonizacija pravil mednarodnega zasebnega prava, ni dobro pretirano hiteti. Še zlasti to velja za področje dedovanja. Zdi se celo (če ne tiči razlog kje drugje), da je to stališče naletelo na posluh pri komisiji, saj dokument, ki naj bi že pred časom ugledal luč sveta, še vedno ni pripravljen.

Nekateri menijo, da je slabost dosedanjega delovanja predvsem v tem, da raziskava, ki predstavlja temelj zelene knjige in s tem tudi osnovna izhodišča za harmonizacijo, ni upoštevala pozitivnega prava in stališč novih držav članic EU.²⁹ To stanje bo gotovo potrebno popraviti. Nekateri avtorji pa poudarjajo spornost predvidenih pravil o pravu, ki naj se uporabi v konkretnem primeru (internacionalnega) dedovanja oziroma pravil o jurisdikciji.³⁰ Soglašam z njihovim mnenjem, da bo v primeru uporabe pravila o pristojnosti sodišč po kraju zadnjega običajnega prebivališča zapustnika ter ob uporabi prava njegovega zadnjega običajnega prebivališča, prišlo do številnih nepravilnosti oziroma anomalij. Enako velja tudi ob uveljavitvi možnosti, da zapustnik po svoji volji izbere pravo, ki naj se uporabi za dedovanje njegovega premoženja. Na ta način se namreč zapustnik lahko v celoti izogne kogentnim predpisom njegovega nacionalnega prava zgolj s spremembo običajnega prebivališča. To pa pomeni, da takšna ureditev ne upošteva legitimnih interesov domače države zapustnika, prav tako pa tudi ne države, kjer se premoženje zapustnika nahaja. Predlagajo se na primer rešitve, da naj bi imela država, v kateri so zapustnikove nepremičnine, prednost pri pristojnosti. Uporabila naj bi svoje pravo ali pa pravo kakšno drugo članice EU, lahko pa bi tudi prenesla pristojnost na državo *lex causae*. V primeru premičnega premoženja naj bi imela izključno pristojnost nacionalna država pokojnika, če je imel slednji zadnje običajno prebivališče v tej državi. V primeru, da temu ne bi bilo tako, bi država njegove nacionalnosti kljub temu morala imeti prednost pri obravnavanju vprašanj dedovanja premičnin. Lahko pa bi se v takšnem primeru odločila, da prenese pristojnost na sodišče po kraju zadnjega običajnega prebivališča zapustnika. V tem primeru bi lahko slednje uporabilo svoje lastno pravo.

²⁹ Gaudemet Tallon H., str. 446.

³⁰ Bajons E. M., str. 465 - 487.

Literatura

1. BAJONS E. M., Zur Interdependenz von IPR und IZVR bei der Schaffung eines europäischen Justizraums für grenzüberschreitende Nachlassangelegenheiten, v: Les successions Internationales dans l'UE, Perspectives pour une Harmonisation, DNotI, 2004, str. 465 – 487;
2. BOUCKAERT F., Professio Juris dans le Code de droit international Privé Belge, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, 2004;
3. DAVI A., L'Autonomie de la Volonté en Droit International Privé des Successions dans la Perspective d'une Future Réglementation Européenne, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, 2004;
4. Deutsches Notarinstitut, Étude de droit comparé sur les règles de conflits de juridictions et de conflits de lois relatives aux testament set successions dans les Etats membres de l'Union Européenne, v: Les successions Internationales dans l'UE, Perspectives pour une Harmonisation, DNotI, 2004, str. 17 – 167;
5. GAUDEMET TALLON H., Quelques réflexions sur les propositions concernant la compétence judiciaire, la reconnaissance et l'exécution des décisions en matière successorale dans l'Union européenne, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, Bruxelles, 2004;
6. GEČ KOROŠEC M., Mednarodno zasebno pravo, Druga knjiga – posebni del, 2002;
7. HAYTON D., Determination of the Objectively Applicable Law Governing Succession to Deceaseds' Estates, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, 2004;
8. ILEŠIČ M., POLAJNAR PAVČNIK A., WEDAM LUKIČ D., Mednarodno zasebno pravo – komentar zakona, 2. izd., 1992;
9. JUNKER A., Internationales Privatrecht, 1998;
10. MATHIJS TEN WOLDE H., Will professionals in other countries be able to rely on a European Certificate of Inheritance for all purposes ?, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, 2004;
11. PAJOR T., Rapport sur le Rattachement Objectif en Droit Successoral, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, 2004;
12. PINTENS W., Harmonisierung im europäischen Familien- und Erbrecht, FamRZ 2005/19;

13. REVILLARD M., L'Introduction d'un Certificat International d'Héritier et la Pratique du Droit International Privé des Successions, v: Deutsches Notarinstitut, Les Successions Internationales dans l'UE, 2004, str. 519 – 531;
14. TENEREIRO M., Mot de Bienvenue de la part de la Commission Européenne, v: Les successions Internationales dans l'UE, Perspectives pour une Harmonisation, DNotI, 2004;
15. ŽNIDARŠIČ V., Evropeizacija družinskega prava, v: Štiblar F., (ur.), Kranjc J., (ur.), Pravni vidiki slovenske samobitnosti leto po vstopu v EU, 2005, str. 153–164.

Internet

1. http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/lk_hague_sl.htm;
2. <http://conventions.coe.int.>;
3. <http://europa.eu.int/eur-lex>;